

Na ceste k pamäti: Projekt Nový fonograf vstupuje do druhého roku svojej existencie

V máji roku 2018 začal fungovať projekt Nový fonograf, ktorý vznikol pri Národnom múzeu ČR s cieľom vyvinúť, otestovať a zaviesť vhodné postupy, ktoré budú riešiť komplexnú problematiku dlhodobej ochrany a sprístupnenia zvukových záznamov uložených na historických nosičoch. Tieto postupy sú vytvárané v súlade s medzinárodnými štandardmi, praxou a na základe doterajších výsledkov výskumu v tejto oblasti. V súčasnosti má projekt za sebou už rok existencie (ak pripočítame obdobie príprav). Dosiaľ priniesol výsledky predovšetkým v zhromaždení a triedení informácií a vedomostí, otestovaní rôznych postupov, zmapovaní niektorých vzácnych zbierok a nadviazaní dôležitých medzinárodných kontaktov.

Fyzický nosič a digitálny obraz

Katalogizácia zvukových nosičov prebieha spôsobom, ktorý je v bežnej knižničnej praxi neobvyklý a predstavuje inováciu projektu *Nový fonograf*. Nosiče sú totiž najprv vyfotografované tak, aby ich digitálny obraz zachytával všetky dôležité informácie o nahrávke a identifikátory, ktoré sú na nej viditeľné. Katalogizátori následne pracujú už iba so snímkami, nie s fyzickými nosičmi. Fyzické nosiče sú tak zakonzervované a uložené v archíve bez toho, aby museli čeliť ďalšej manipulácii. Katalogizácia zaznamenáva iba tie popisné prvky, ktoré sú relevantné pre tento typ dokumentov, a to vrátane identifikačných znakov (matričné a vydavateľské čísla). Táto metóda sa nám zatiaľ v rámci projektu postupne osvedčuje ako efektívna.

Prioritou projektu *Nový fonograf* je vytvorenie unikátneho workflow, teda postupu ošetrovania a digitalizácie platní, ktorý je šetrný k fyzickým nosičom, a súčasne je efektívny v kontexte technického zabezpečenia českých pamäťových inštitúcií a ich zbierok. Priebežne testovaný postup digitalizácie je nasledovný: identifikácia, vyčistenie a konzervácia nahrávok predchádza fotografovaniu a katalogizácii. Poslednýkrát sa s fyzickými nosičmi pracuje pri samotnom prepise nahrávok. Po digitalizácii nasleduje zber všetkých dát do systému ProArc, ktorý vyprodukuje archivačný balíček nahrávky.

Tím *Nového fonografu* v súčasnosti vyvíja optimálne metódy práce s dátami, identifikácie súborov a ich migrácie, a to predovšetkým pre šelakové platne. Špecifikom tohto typu platní je to, že ich jednotlivé strany sú nositeľmi odlišného intelektuálneho obsahu. To znamená, že na každej strane platne je zachytené iné hudobné dielo, prípadne scénický kus. Tento rozličný obsah sa často viaže k rôznym autorom a interpretom. V digitalizovaných zbierkach sa tiež nachádzajú kolekcie šelakových platní, ktoré obsahujú napríklad štyri šelakové platne s jediným hudobným dielom, pričom jediná, posledná strana poslednej platne v kolekcii obsahuje inú nahrávku. Takýto typ komplexu historických zvukových nosičov je výzvou

pre poslednú časť digitalizačného procesu, ktorým je zloženie všetkých obrazových a audio súborov k nahrávke do jedného archivačného balíka – digitálneho obrazu celého nosiča. Ako totiž poňať kolekciu platní, ktorá nesie rôzny intelektuálny obsah? Táto polemika medzi zrkadlením autentickej podoby fyzického nosiča a členením nahrávky podľa intelektuálneho obsahu musí byť vyriešená až digitalizačnou praxou pri rôznych typoch nahrávok. Tím *Nového fonografu* v súčasnosti pracuje na vymedzení takzvaných „content moduls“, teda praxe sprístupňovania a archivácie digitalizátov v rámci jednotlivých typov zvukových nosičov – individuálnych platní, kolekcii platní a ich rôznych podtypov. Pracovníci projektu zároveň vytvárajú obrazové záznamy zvukových nosičov v špecifických formátoch, ktoré vyhovujú softvéru na tvorbu archivačných balíčkov. Štandardnou súčasťou archivačného balíčka je aj OCR – optické rozpoznanie znakov na etiketách a prílohách platní pre tvorbu elektronického textu.

Skúsenosti zo zahraničia

Počas roku 2018 viacerí členovia tímu absolvovali cesty do zahraničia, kde konfrontovali svoje poznatky a postupy na prestížnych platformách. Za všetko spomenieme konferencie IASA v hlavnom meste Ghany Accra, konferenciu BAAC v estónskom Talline, konferenciu ARSC v americkom Baltimore, či kongres IAML v Lipsku. Garant projektu, Filip Šír, okrem toho viedol workshop v Mexico City a prednášal v hudobnej knižnici Harvardskej univerzity. Filip Šír tiež spolu so zvukovým inžinierom Anthonym Allenom navštívil niekoľko inštitúcií v Spojených štátoch v rámci pracovnej cesty, počas ktorej konzultovali metódy digitalizácie a zakúpenie prístroja na prehrávanie a digitalizáciu fonografických valčekov.

Znalosti z prestížnych zahraničných inštitúcií neboli sprostredkované len početnými výjazdmi, ale aj opačnou cestou – návštevami expertov na zvukové skúšky dokumentov v Prahe. Boli to Will Prentice z British Library a Bertram Lyons z americkej spoločnosti AVP (Audio Visual Preservation Solutions), ktorá sa špecializuje na nástroje pre ochranu zvukových a audiovizuálnych dokumentov. Obaja špecialisti nášmu tímu poskytli svoje vzácne know-how a konzultovali s nimi o najlepšíh riešeniach, vhodných pre české inštitúcie a nástroje, s ktorými pracujú. Výzvou projektu je v súčasnosti zapracovanie ich poznatkov a odporúčaní do praxe digitalizácie v Národnom múzeu.

Odkrývanie vzácných zbierok

Členovia tímu *Nového fonografu* v roku 2018 a na začiatku roku 2019 navštívili niekoľko archívov so vzácnymi zbierkami gramoplatní, ktoré postupne prejdú procesom evidencie, konzervácie, digitalizácie a sprístupnenia. Spracovanie týchto zbierok zároveň v kontexte cieľov projektu ponúka akési modelové situácie, na ktoré rôzne pamäťové inštitúcie pri digitalizácii svojich zbierok narazia. Prvou z nich bola Zbierka Karla Čapka v Náprstkovom múzeu, ktorá obsahuje takmer päťsto platní s hudbou najrôznejšieho typu a zo všetkých kútov sveta. Ďalej členovia tímu získali informácie o stave a správe zvukového archívu Národného divadla, ktorá zahŕňa zvláštne typy platní – plastické nosiče Decelith či acetátové platne, z ktorých sú už mnohé v dezolátnom stave. Tím projektu preto usiluje o záchranu maximálneho možného množstva nosičov v zbierke.

Ďalší zaujímavý prípad predstavuje zbierka uložená v Depozitárii dělnického hnutí, ktorý je lokalizovaný v pamätníku Tereziín. Tá bude pre tím *Nového fonografu* tvrdým orieškom v oblasti evidencie, štruktúrovania digitálneho obrazu rozsiahlych kolekcii, šelakových i vinylových platní, a všeobecne v práci so zbierkou.

Piliere pracovného tímu projektu v rámci Národného múzea

V súčasnosti sa pracovníci projektu oddelenia digitalizácie rovnomerne venujú bádaniu aj digitalizačnej praxi. Kým bádanie sa pohybuje vo sfére odkrývania historického, ekonomického a kultúrneho pozadia zbierok v záväznosti na raný gramofonový priemysel v českých zemiach, digitalizačná prax je sústredená na konzervačné, logistické a technologické aspekty správy zbierok. Pracovníci projektu sa tak sústreďia na vyváženú intelektuálnych a technologických rozmerov digitalizácie.

Martin Mejzr, špecialista na konzerváciu zbierok, spolu so starostlivosťou o záchranu a uchovanie fyzických nosičov báda o priemyselnom pozadí zbierok, o ich hospodárskych dejinách a vývoji vnímania reprodukovateľného zvuku v rámci kapitalistickej kultúrnej prevádzky. Adéla Bachtíková, fotografka zabezpečujúca obrazovú dokumentáciu valčekov a platní, spolu s masovým fotodokumentovaním samotných nosičov pripravuje vizuály určené pre oboznamovanie verejnosti s projektom a problematikou historických záznamov zvuku. Anthony Allen, zvukový inžinier so škótskym pôvodom, sa sústreďia na expertné záležitosti spojené s prenosom analógového zvuku do digitálnej podoby. Dominika Moravčíková pracuje na vývoji metodológie a praxe sprístupňovania digitalizovaných záznamov a tvorbe popisných metadát k nahrávkam. Zároveň má na starosti koordináciu posúdenia hudobnej unikátnosti zbierok, PR a hľadanie ciest k živej interakcii projektu so širokou verejnosťou.

Toto jadro pracovnej sily projektu *Nový fonograf* je koordinované garantom a hlavným riešiteľom Filipom Šírom, ktorý dbá o to, aby všetci pracovníci projektu mali inštitucionálne zastrešenie a podmienky pre výskum rôzneho typu, nadobúdanie teoretických i praktických poznatkov, účasť na konferenciách a školeniach, ako aj ďalšie aspekty profesného rozvoja. Tím spoločnými silami hľadá optimálne cesty k tomu, ako historické nahrávky nielen uchovať, klasifikovať a priniesť verejnosti, ale aj ako o nich uvažovať v širokých súvislostiach minulosti i súčasnosti a v konečnom dôsledku tiež ako artikulovať, že kultúrna pamäť vo zvuku má v post-analógovej dobe neoceniteľnú hodnotu.

Detailné informácie o projekte, jeho cieľoch a ďalších riešiteľoch nájdete na novyfonograf.cz

Bc Dominika Moravčíková

dominika.moravcikova@novyfonograf.cz

(Nový fonograf, Národní muzeum)